

Motion till riksdagen 2021/22:3691

av **Lars Hjalmered m.fl. (M)**

En konkurrenskraftig gruvnäring för framtiden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utarbeta en ny gruv- och mineralstrategi och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utse en särskild samordnare för större gruvärenden och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att skapa en mer modern och rättssäker tillståndsprocess och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka och förtydliga minerallagens ställning i miljö tillståndsprocesserna och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning för att se över vilka hinder som bör rivas för att underlätta materialåtervinning och användandet av restprodukter i gruv- och mineralnäringen och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppdra till SGU att göra en särskild kartläggning över kritiskt viktiga metaller och mineral och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta bort dubbelbeskattningen av deponier för gruvnäringen och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka forskningsanslaget för återvinningssektorn och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka forskningsanslaget till SGU för geovetenskaplig forskning och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att differentiera tillsynsavgifterna för gruvverksamhet med hänsyn till verksamhetens omfattning och tillkännager detta för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över markägarens rättigheter som fordringsägare när det gäller dennes del av mineralersättningen vid en konkurs och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Den svenska gruv- och mineralnäringen var med och byggde Sverige rikt och är nu helt avgörande för att vi ska klara att minska våra utsläpp och ställa om vårt samhälle. Det ställer krav på politiken att prioritera frågan högre än vad som har gjorts de senaste åren av nuvarande regering. Under fem år har Sverige tappat från plats åtta till trettiosex på Fraser Institutes ranking över attraktiva gruvländer. Framförallt handlar det om orimligt långa och framförallt oförutsägbara tillståndsprocesser som leder till att investeringar uteblir, arbetstillfällena och ekonomisk tillväxt går förlorade och klimatnyttan inte fullt ut realiserar. Ska den svenska gruvnäringens potential tas tillvara måste nya åtgärder på plats snabbt.

Sveriges gruv- och mineralnäring har stor betydelse för att förse såväl Sverige som andra länder med olika metaller och mineral. Svensk järnmalm står för över 90 procent av den europeiska produktionen. För bly står Sverige för 40 procent av hela EU:s produktion medan samma siffra för zink är en tredjedel och för guld en fjärdedel. EU-kommissionen har därtill pekat ut Sverige som ett land som har mycket goda förutsättningar att möta den ökade efterfrågan av kritiska råmaterial för att säkra EU:s självförsörjningsgrad. Över hälften av råmaterialen på EU:s ”kritiska lista” finns potential att bryta här i Sverige. Frågan om försörjningsberedskap har ökat i aktualitet på senare år då Kina dominerar marknaden för de råmaterial som behövs för klimatomställningen.

Omställningen till fossilfritt har ökat efterfrågan på en rad olika mineral. Enligt en rapport från Internationella energirådet kräver en elbil i regel drygt sex gånger mer mineral än en fossildriven bil och ett vindkraftverk nio gånger mer än en fossil gasanläggning. Totalt sett menar Internationella energirådet att det kommer krävas mellan fyra och sex gånger så mycket metaller och mineral för att nå klimatmålen i Parisavtalet. För att klara efterfrågan kommer det krävas både ökad återvinning och ökad brytning. Vissa hävdar att endast ökad återvinning räcker för att möta den ökade efterfrågan, men där visar tydligt siffror från bland annat Världsbanken att så inte är fallet. Enligt deras beräkningar skulle en maximerad återvinning endast tillgodose mellan 15 och 30 procent, beroende av vilken metall eller vilket mineral som åsyftas, av efterfrågan 2050.

Det är tydligt att gruvbrytning är en förutsättning för att klara klimatomställningen. För svensk del är detta en stor möjlighet att ta ännu större plats på både den europeiska, men också globala, marknaden för metaller och mineral. Som gruvnation har vi flera fördelar gentemot många andra – lång tradition och erfarenhet av gruvbrytning, framstående forskning vid våra högre lärosäten, hög kompetens inom företagen samt ett nät av aktörer så som projekterings- och bearbetningsbolag. Därtill har Sverige kommit långt med innovativa tekniska lösningar i våra gruvor där vi har ett flertal företag som förser våra gruvor med eldrivna gruvfordon och annan viktig utsläppsnål teknisk materiel. Den svenska gruv- och mineralnäringen är redan i dag världsledande när det kommer till att klimatanpassa sin verksamhet. Gruvföretagen har arbetat länge med

ambitiösa klimatsatsningar för att de ska kunna bli klimatneutrala 2035. Två exempel är att LKAB är ett av företagen bakom Hybrit och Boliden har med sin elrolley revolutionerat gruvtransporter. Men trots alla dessa fördelar har Sverige svårt att nå sin fulla potential. En stor anledning till det är den förda politiken hos nuvarande regering. Framförallt kopplat till tillståndsprocesserna.

Det behövs ett omtag i svensk gruv- och mineralpolitik. Det är dags att gå från ord till handling och det är tydligt att nuvarande regering inte klarar av den uppgiften. För att åter bli en gruvnation av världsklass måste vi återupprätta förtroendet för tillståndsprocesserna genom att göra dem enklare och mer rättssäkra, en ny strategi måste på plats som inte bara tar i beaktande hur vi säkrar konkurrenskraften för gruv- och mineralnäringen utan också hur dess potential bättre kan nyttjas i klimatomställningen och till sist måste långsiktiga förutsättningar ges när det kommer till bland annat elförsörjning.

En ny gruv- och mineralstrategi

För att stärka gruv- och mineralnäringen och staka ut vägen framåt behöver en ny gruv- och mineralstrategi tas fram. Senast en strategi togs fram var 2013 och då var utgångsläget ett helt annat. Då var ambitionen att stärka och utveckla näringen för att öka konkurrenskraften i den svenska gruv- och mineralnäringen. Det har hänt mycket sedan dess. Inte minst när det kommer till den nyckelposition som näringen kommit att få i klimatomställningen som vi befinner oss i nu.

Den nya strategin måste ha tydligt fokus för hur konkurrenskraften i svenska gruv- och mineralnäringen ska stärkas, hur vi åter blir ett land som hamnar i topp i internationella gruvrankningar. Den bör också behandla frågor som rör allt från kompetensförsörjning och investeringsvillkor till forskning och innovation på området.

En annan mycket viktig aspekt som strategin måste ta i beaktande är hur vi bättre kan nyttja den svenska gruv- och mineralnäringen i klimatomställningen. EU-kommissionen har särskilt pekat ut Sverige som ett land med stor potential att bidra med kritiska metaller och mineral som behövs för att säkra EU:s självförsörjningsgrad och bistå i klimatomställningen. I dag tas den potentialen inte tillvara i den utsträckning som den faktiskt behöver göras. Därför bör den svenska gruv- och mineralnäringens förmåga att bidra till den europeiska och globala klimatomställningen med kritiska metaller och mineral lyftas särskilt.

Utse särskild samordnare för gruvärenden

En del i tillståndsprocessen är att regeringen ska ge sitt godkännande för gruvärenden i det fall Bergmästarens beslut överklagas. Under nuvarande regering har det blivit en långdragen process där gruvföretag fått vänta flera år på besked. Den socialdemokratiska näringsministern Ibrahim Baylan blev prickad av ett enigt konstitutionsutskott för hanteringen av järnmalmsprojektet i Kallak där flera år gick utan att man ens började behandla ärendet. När ärenden väl hamnar på regeringens bord har gruvföretagen väldigt lite insyn i processen – företag får inte ens argumentera för sin sak. Det måste ändras. Processen måste bli mer transparent och gå snabbare. Dessutom finns det mycket jobb att ta ikapp efter nuvarande regerings senfärdighet. På regeringens bord ligger nu ett antal ärenden som fått vänta flera år. Genom att tillsätta en särskild

samordnare för större gruvärenden ser vi till att man tar ett samlat grepp om statens roll i dessa tillståndsprocesser.

En mer modern och rättssäker tillståndsprocess

Det främsta problemet för svensk gruv- och mineralnäring är miljötillståndsprocesserna. Sedan nuvarande miljölagstiftning kom på plats har ingen ny gruva getts tillstånd att öppna i Sverige som prövats enligt denna lagstiftning. För gruvföretagen är det en process som är lång, krånglig och oförutsägbart. Ett exempel är tidigare nämnda järnmalmprojektet Kallak som väntat över åtta år på att få tillstånd för sin verksamhet. Likaså koppargruvan Laver fick vänta flera år på att få tillstånd – dagen innan julafton 2020 meddelade regeringen att de nekades tillstånd på tvivelaktiga grunder. Företaget Kaunis Iron ville utöka sin gruvdrift i Pajala men nekades tillstånd för att underlaget inte ansågs vara tillräckligt – utredningen som låg till grund för tillståndet var 8 000 sidor lång och hade kostat företaget 50 miljoner. Detta är bara ett fåtal exempel som tydligt belyser problematiken i tillståndsprocessen för gruv- och mineralnäringen.

Riksdagen har tidigare beslutat om ett tillkännagivande om att regeringen ska återkomma med konkreta förslag i syfte att korta handläggningstiderna för gruvärenden. Regeringen har valt att inte agera. Däremot har regeringen valt att ändra prövningsordningen för gruvnäringens tillståndsprocess, vilket avsevärt försvårat för gruvnäringen att få tillstånd. Moderaterna tog därför i början av 2021 initiativ till att regeringen måste återgå till tidigare praxis, där Natura 2000-tillstånd ska föregås av bearbetningskoncession i enlighet med minerallagen. Initiativet blev ett tillkännagivande i riksdagen.

Regeringens senfärdighet, eller ovilja, att agera för att korta handläggningstiderna har negativa effekter för Sverige som en framstående gruvnation. Det har gjort att färre är beredda att investera och prospektera i Sverige. Sverige är på väg att missa chansen att nyttja den svenska gruvnäringen i omställningen till fossilfritt. Frågan är så pass viktig att riksdagen bör formulera ett nytt beslut på samma område. Moderaterna anser att regeringen senast den 30 juni 2022 ska återkomma med konkreta förslag på förenklade tillståndsprocesser och kortare handläggningstider för gruv- och mineralnäringen. Moderaterna är också beredda att se över svensk miljölagstiftning och sätta till mer resurser för att möjliggöra den förändring som krävs för att förenkla tillståndsprocesserna och korta handläggningstiderna utan att för den delen tumma på miljökraven.

Stärk minerallagen

Till skillnad från andra industrier kan inte gruv- och mineralnäringen välja var de ska placera sin verksamhet. Brytningen av metaller och mineral måste ske där fyndigheterna existerar. För att ändå nyttja den potential Sverige har när det kommer till att utvinna viktiga metaller och mineral infördes därför minerallagen. Den ger tillstånd att undersöka eller bryta metaller och mineral oavsett vem som äger marken. På senare år ser vi hur minerallagen har försvagats, bland annat genom att regeringen ändrat praxis i prövningsordningen för gruvnäringen att få tillstånd. I kombination med att återgå till praxis i prövningsordningen bör minerallagens position i miljötillståndsprocessen stärkas och förtydligas.

Bryt mer kritiska metaller och mineral

EU-kommissionen pekar särskilt ut Sverige som ett land som har mycket goda förutsättningar att möta den ökade efterfrågan av kritiska råmaterial för att säkra EU:s självförsörjningsgrad. Sverige har stora möjligheter att öka brytningen av metaller och mineral som är viktiga för klimatomställningen, som litium, koppar och grafit. Det skulle gynna såväl svensk ekonomi och svenska arbetstillfällena som klimatet globalt eftersom Sverige har högre hållbarhetskrav än förmodligen något annat land i världen. Det är dessutom en viktig självförsörjningsfråga där Sverige, EU och likasinnade länder behöver minska sitt beroende av Kina. Moderaterna vill därför att SGU ska göra en särskild kartläggning av denna typ av metaller och mineral. Arbetet bör ta sin utgångspunkt i det arbete som EU-kommissionen gjort kring kritiska råmaterial samt arbetet som Nordiska rådet gjort på området.

Ta bort dubbelbeskattningen av deponier för gruvnäringen

En del av de metaller och mineral som behövs för produkter till klimatomställningen – till exempel batterier och vindkraftverk – kan utvinnas från deponier av restprodukter från bland annat gruvnäringen. Genom att utvinna dessa från deponier minskar behovet något av att bryta nya, vilket är bra ur hållbarhetssynpunkt. När man utvinner metaller och mineral från restprodukter uppstår dock nya restprodukter, som då deponeras igen och så vidare.

Så som dagens deponiskatt är utformad drabbas dessa restprodukter – som nu saknar värde – på nytt av beskattning efter utvinningen. Det innebär att det ofta är billigare att utvinna nya råvaror ur naturen än att återvinna dem från avfallsflöden. Det gör att naturens resurser används ineffektivt. Moderaterna vill därför att dubbelbeskattningen av deponier tas bort för att uppmuntra utvinning av material från gamla deponier.

Ta bort hinder för materialåtervinning och restprodukter

Efterfrågan på metaller och mineral – speciellt sådana som är nödvändiga i klimatomställningen – ökar exponentiellt. Det behöver därför brytas mer både metaller och mineral samt återvinningen och användningen av restprodukter som uppkommer vid brytning behöver öka. Det finns redan i dag stora möjligheter att öka materialåtervinningen och användningen av restprodukter inom gruvnäringen. I många fall är det dock inte lönsamt – ofta på grund av omfattande byråkrati och lagstiftning som inte hängit med i utvecklingen. Det viktigaste måste vara kvaliteten i råvaran, inte dess ursprung. Moderaterna vill därför ge uppdrag till regeringen att tillsätta en utredning om vad politiken kan göra för att underlätta materialåtervinning samt användandet av restprodukter. Utredningen bör i synnerhet se över förutsättningarna för detta inom gruv- och mineralnäringen.

Mer forskningspengar till geovetenskap och materialåtervinning

För att bli bättre på att bryta mer metaller och mineral samt för att bli bättre på att återvinna material och använda oss av restprodukter behövs mer forskning på området. Återvinningssektorn får jämfört med andra sektorer lite pengar i forskningsanslag.

Moderaterna vill främja materialåtervinningen inom gruvnäringen genom att öka forskningsanslaget för återvinningssektorn.

Som tidigare nämnts räcker det dock inte att endast öka återvinningen av metaller och mineral, vi måste också öka brytningen. Moderaterna vill därför också att det ska satsas mer pengar på geovetenskaplig forskning. Likt för återvinningssektorn är forskningsanslaget för geovetenskaplig forskning mycket lågt givet hur viktigt området är för att skapa ett mer hållbart samhälle.

Differentiera tillsynsavgifterna

Gruvnäringen betalar varje år avgifter för att finansiera provningsprocesser och tillsyn. Under våren 2015 bestämde regeringen att höja tillsynsavgifterna med 50 procent för att de i större utsträckning ska kunna täcka statliga utgifter. När regeringen valde att höja avgiften utan att ta hänsyn till verksamhetens storlek slår det mycket hårdare mot en liten verksamhet än mot en stor. Framförallt reflekterar det inte de faktiska kostnader som tillsynen innebär. Moderaterna vill att man differentierar tillsynsavgifterna så att de bättre tar hänsyn till verksamheternas omfattning och på riktigt reflekterar de statliga kostnaderna.

Stärk äganderätten

Gruvbrytning innebär en påverkan på miljön och ett intrång för markägaren. För intrånget utgår en mineralersättning. En bärande del i den svenska gruvpolitiken är att det är gruvaktören som ska stå för de miljökostnader som uppkommer. För att gruvområden inte ska lämnas därhän ifall en konkurs skulle ske krävs därför att gruvaktören ställer ut garantier.

När man öppnar ny gruva eller vill utöka befintlig gruvas brytningsområde kan det innebära att olika samhällsintressen ställs mot varandra: på ena sidan de arbetstillfällen och välfärd som skapas samt nyttan som mineralen och metallerna kan spela i vår samhällsomvandling och på andra sidan intressen som skydd av vår natur. Men övergripande ställs också den enskildes äganderätt mot den övergripande nyttan. Här måste det finnas en rimlig balans mellan dessa olika intressen. Ersättningen som utgår måste därtill vara väl avvägd.

I dag har en markägare rätt till en så kallad mineralersättning. Detta är en rimlig kompensation och i kombination med att en aktör måste ställa ut garantier både under och efter brytning skapar det en säkerhet för markägaren. Problemet är dock att mineralersättningen inte är en prioriterad fordran vid en eventuell konkurs. Det innebär i praktiken att en markägare kan drabbas hårt ekonomiskt vid en konkurs samtidigt som marken och området som är berört tar lång tid att återställa. Moderaterna vill därför se över markägares rätt till ersättning och hur den kan stärkas vid eventuella konkurser.

Lars Hjalmered (M)

Ann-Charlotte Hammar Johnsson (M)

Lotta Olsson (M)

Elisabeth Björnsdotter Rahm (M)